

HVA KOSTER DET Å LA VÆRE Å GJØRE EN GOD JOBB?

PERSONER MED UTVIKLINGSHEMMING TRENGER DET SAMME SOM FOLK FLEST

Alle mennesker trenger noen å være glad i – og noen som er glad i dem. De trenger også noe meningsfylt å gjøre på dagtid. Når disse behovene møtes, skapes grunnlaget for trygghet, verdighet og livskvalitet

Fritt formulert fra Per Fuggeli og Arne Holte

SAMFUNNSØKONOMI

- Det er sjelden vi snakker høyt om samfunnsøkonomi når vi diskuterer tjenester til personer med utviklingshemming. Temaet oppleves lett som teknisk, eller verre: som en trussel mot verdier som omsorg, rettigheter og menneskeverd.

- Dårlige tjenester er ikke bare et faglig og etisk problem. De er også dyre. Svært dyre.

Illustrasjon av en boligblokk og det er natt

HØYE KOSTNADER

- Opp mot 20 prosent av kommunenes driftsutgifter til hjemme- og institusjonsbaserte tjenester går til personer med utviklingshemming (Helsedirektoratet, 2017). En studie viser til at personer med utviklingshemming utgjør den tredje høyeste kostnadsgruppen for kommunene i Norge (Kinge et al., 2023).
- Norske kommuner brukte i 2024 om lag 208 milliarder kroner på helse- og omsorgstjenester, med en markant økning sammenlignet med tidligere år. Utgiftene per innbygger og sektorens andel av kommunebudsjettene er stigende (Kommunal-rapport, 2025)

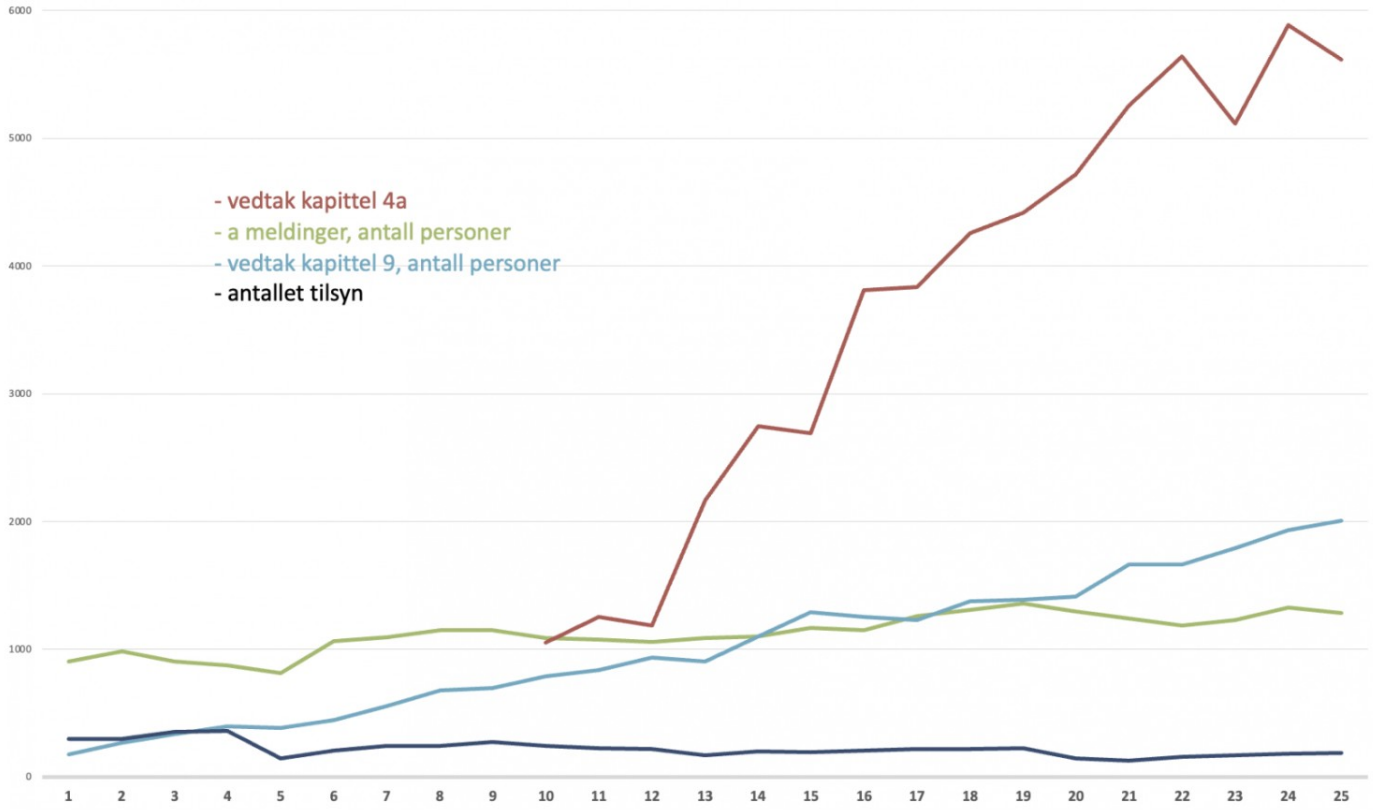
EN NEGATIV UTVIKLING I KVALITET

- Levekårene har på flere områder utviklet seg negativt siden 2000-tallet (Arbeid/ aktivitet, bolig etter norm, selvbestemmelse, helse og tvang.
- Tjenester tildeles ofte som standardiserte tilbud fremfor individuelt tilpassede tjenester.
- Det er betydelige gap mellom dagens praksis og rettighetene i CRPD.
- Tjenestene preges av høy turnover og lav tilgang på kvalifisert personell.
- Ansatte tilbringer svært lite tid med hver enkelt tjenestemottaker, noe som utfordrer individuell oppfølging.

(Berge og Ellingsen, 2025; Tøssebro et al., 1992,1996, 2002, 2011, 2021; NOU 2016:17; Ellingsen et al., 2020; Isaksen, Terland, Berge og Witsø, 2026)

UTVIKLING AV TVANG OG MAKT MELLOM 1999-2025

- Antallet med vedtak og melding om tvang er 3020 personer i 2022
- I år 2000 var det ca. 600 personer med 2:1 bemanning i Norge. Hvor mange er det i dag?
- I ca. 80% av vedtakene er det dispensasjon fra utdanningskravet.
- Om tilsyn skulle ha hatt samme frekvens som i år 2000. Måtte man ha hatt rundt 2000 tilsyn. Ikke 120 som i dag.
- 90% av vedtakene er er de samme som forrige år
- Rundt 10% av kap 4 er personer med utviklingshemming
- 25% av alle med utviklingshemming får vedtak om tvang over en tidsperiode
- Omfanget av tvang er 10 ganger høyere en hva vi finner i psykisk helsevern

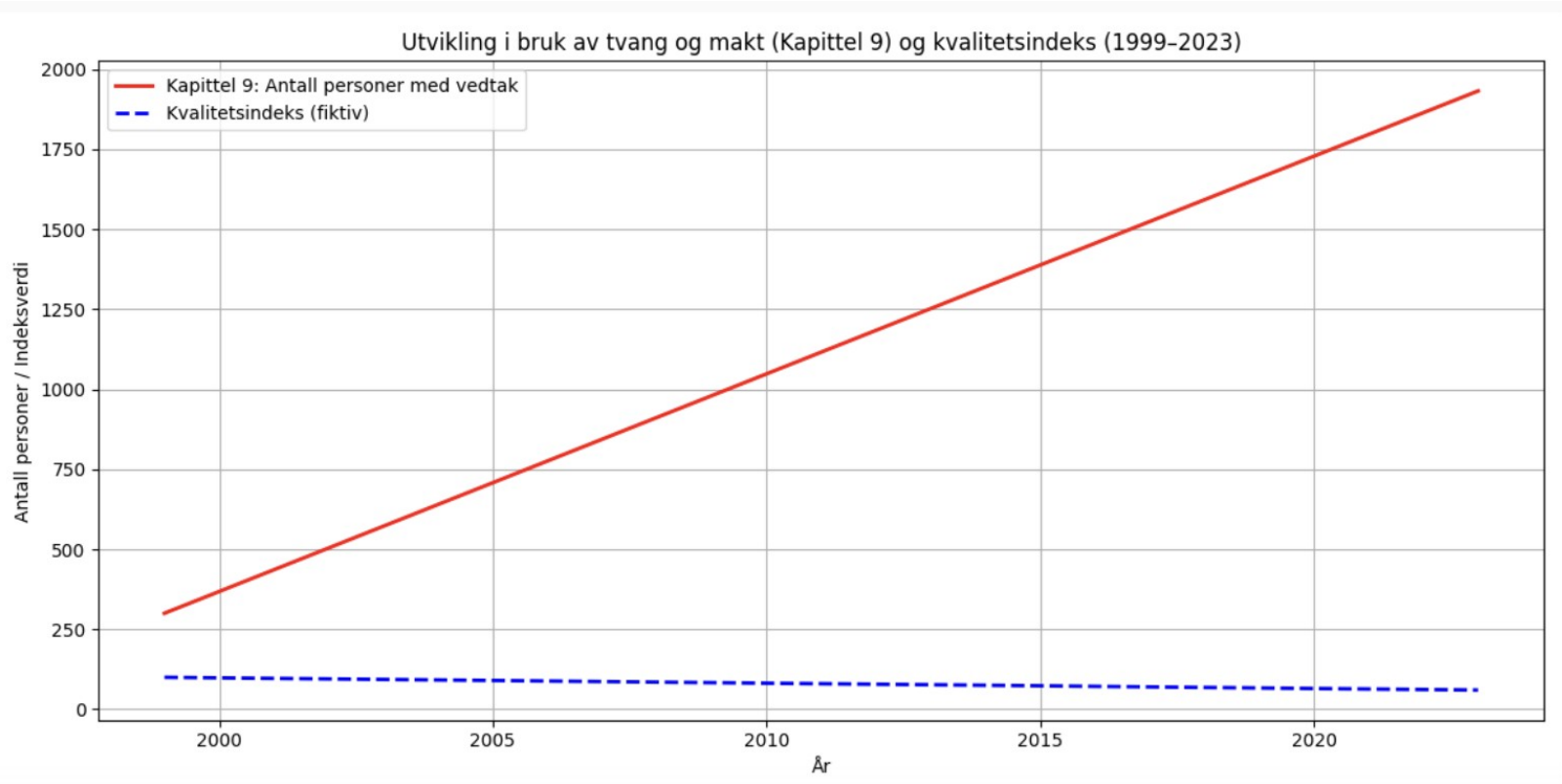
Bilde viser grafisk fremstilling av omfanget av tvang og makt etter helse- og omsorgstjenesteloven og pasient- og brukerretighetsloven

(Berge og Ellingsen, 2025)

2 TRENDER SOM SAMMENFALLER

- Bruk av tvang og makt som et ledd i tjenestene øker
- Kvaliteten i tjenestene er synkende

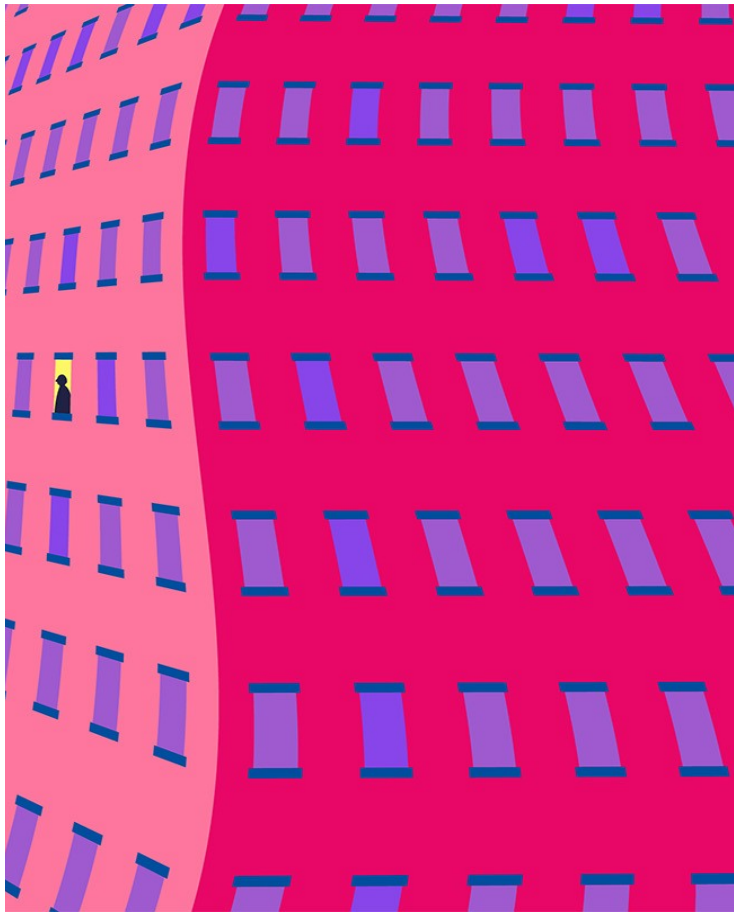
(Berge og Ellingsen, 2025)

HVORFOR TRENGER VI SAMFUNNSØKONOMISKE ANALYSER?

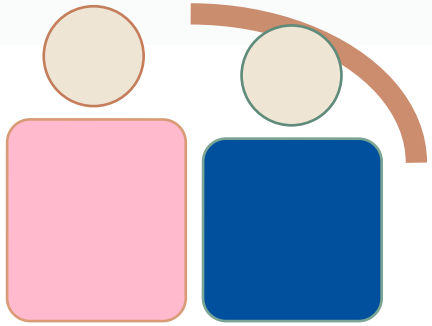
Vi gjør samfunnsøkonomiske analyser når vi bygger veier, innfører legemidler og forebygger kriminalitet, men sjelden når det gjelder livslange tjenester til personer med utviklingshemming.

- Vi kjenner kostnadene til tjenestene relativt godt.
- Vi vet langt mindre om hva kvalitet, kompetanse og forebygging betyr over tid.
- Mange kostnader bæres av familier, helsetjenester og arbeidsliv uten å synliggjøres i kommunale regnskap.
- Livskvalitet, selvbestemmelse, deltakelse og redusert tvang må også regnes som viktige gevinster.

I år 2000 hadde Per og Kari begge omgivelser og ferdigheter som førte til at de slo seg selv seg og andre. Dette var en etablert praksis over 10 år.

For Per og Kari betydde godt faglig arbeid mindre kontroll, mer frihet og et bedre liv. For fellesskapet betydde det lavere kostnader.

Hvor mange er i samme situasjon som Per og Kari?

FELLESSKAPETS GEVINST mellom 2001-2026

≈ 100 mill.

kroner spart for kommune og stat

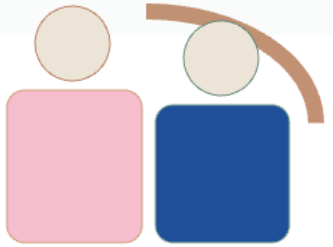
Da behovet ble redusert, kunne bemanningen gå fra 2:1 til 1:1.
Reduksjon er 2 mill per år per person.

PER OG KARIS GEVINST I DAG

20+ år

uten vedtak om tvang og makt

Mer selvbestemmelse, tryggere relasjoner og bedre livskvalitet.

01

Forskningsbasert kunnskap

Hva vet vi om tiltak, helse, risiko og virkning?

02

Erfaringsbasert kunnskap

Hva har fagfolk lært gjennom observasjon, relasjon og praksis?

03

Personens kunnskap og medvirkning

Hva uttrykker personen, og hva er viktig i akkurat dette livet?

KUNNSKAPSBASERT PRAKSIS Refleksjon – Problemstilling – Litteratursøk – Kritisk vurdere – Anvende - Evaluere

Da kan utviklingen snu:

- **Mindre utfordrende atferd**
- **Mindre tvang og kontroll**
- **Mer frihet og livskvalitet**
- **Bedre bruk av fellesskapets ressurser**

Kunnskapsbasert arbeid gir ingen garanti. Det gir et bedre grunnlag for å forstå, handle og lære.

HVA KJENNETEGNER MILJØER SOM LYKKES?

Å redusere tvang handler sjelden om én metode. Fagmiljøer som har lykkes med å redusere eller avvikle tvang kjennetegnes ved at de:

- Flytter oppmerksomheten fra å kontrollere atferd til å forstå samspillet mellom person og omgivelser
- Fokus på helse – diagnostisk overskygging
- Tilpasser krav, rutiner, aktiviteter og kommunikasjon
- Endrer tjenestene når miljøet ikke fungerer
- Involverer personen aktivt i planlegging og beslutninger

Hovedpoeng: Personen skal ikke tilpasses et dårlig miljø. Tjenestene må tilpasses personen.

HVA VET VI OM TILTAK SOM REDUSERER TVANG?

- Individuelt tilpassede tjenester
- Stabile og forutsigbare omgivelser
- Tilpasset kommunikasjon
- Støtte til emosjonsregulering
- Sosialt valide tiltak
- Systematisk refleksjon/ veiledning og evaluering

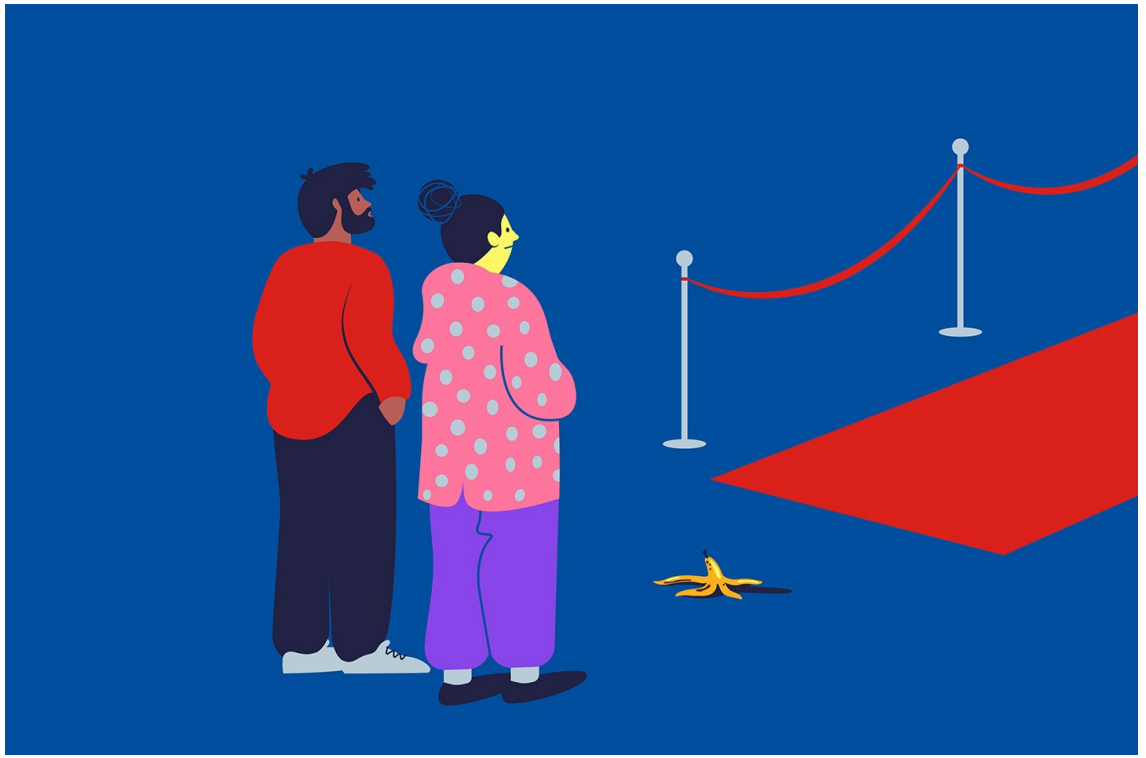
- Studier viser at økt kartlegging, medvirkning og fokus på livskvalitet kan bidra til:
  - ✅ Mindre utfordrende atferd
  - ✅ Økt selvbestemmelse
  - ✅ Redusert behov for tvang

(Stubrud 2016; Stubrud 2017; Berge 2011; Røstad et al., 2023; Rundskriv kap. 9)

SPØRSMÅLET ER IKKE OM VI HAR RÅD TIL Å SATSE PÅ KVALITET. SPØRSMÅLET ER OM VI HAR RÅD TIL Å LA VÆRE

- Dårlige tjenester kan bli stadig mer ressurskrevende
- God kvalitet kan redusere behovet for tvang, kontroll og omfattende bemanning
- Investeringer i kompetanse, kontinuitet og kunnskapsbasert praksis er derfor ikke en utgift, men en investering

Bilde av to personer som skal til å gå på en rød løper. Et bananskall ligger foran den røde løperen